

Sebastian Taboń

Tomizm czeski w latach 1879-1948

Rocznik Tomistyczny 4, 239-248

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tomizm czeski w latach 1879-1948

Słowa kluczowe: filozofia czeska, neotomizm, scholastyka, św. Tomasz z Akwinu, tomizm

Stan badań

Rozpoczynając charakterystykę stanu badań nad neotomizmem czeskim, chciałbym zacząć od pracy Josefa Krála (1937)¹. Jest to pierwsza monografia poświęcona historii filozofii czeskiej, opracowana według dyscyplin filozoficznych. Nie używa on jeszcze nazwy tomizm czy neotomizm; woli pisać o filozofii katolickiej czy nawet filozofii religii. Pierwszym czeskim autorem, który poświęcił swoją pracę tomizmowi, był Milan Machovec². Podkreśla on, że motorem powrotu do filozofii św. Tomasza z Akwinu była encyklika Leona XIII *Aeterni Patris*. Zdaniem Milana Machovca czeski tomizm funkcjonuje i rozwija się

dzięki wpływom Kościoła katolickiego i sile jego autorytetu³. Można chyba dyskutować z tą opinią, ponieważ tomistami byli nie tylko duchowni katolicy, ale również osoby świeckie, i to takie, które z Kościołem nie były związane. Jednak większość tomistów czeskich to duchowni katolicy, często wywodzący się z dominikanów, jezuitów i benedyktynów. Na początku XX wieku tomizm przenika do szerszych grup laickich, będących inteligencją katolicką. Machovec uważa, że tomizm w Czechach nie posiadał na tyle dużej siły, aby oprzeć się marksizmowi, który narzucono Czechom po II wojnie światowej. Jednak sa-

¹ J. Král, *Československá filozofie. Nástin vývoje podle disciplin*, Praha 1937.

² M. Machovec, *Novotomismus. O teologii a filosofii současného katolicismu*, Praha 1962.

³ Tamże, s. 5 i n.

mi marksieści podkreślali, że myśl tomistyczna jest maksymalnie teoretyczna i przez to rzeczywiście niebezpieczna⁴.

Pierwszą monografią, która pokusiła się o opis dokonań czeskich tomistów, jest praca Marcela Pikharta (2000)⁵. Opisał on rozwój tomizmu czeskiego od roku 1879 do lat pięćdziesiątych XX wieku, przedstawiając szereg filozofów oraz charakteryzując ich naukowe dokonania. Autor nadmienia, że przejście przez komunistów władzy w Czechosłowacji spowodowało całkowite zahamowanie tomizmu. Główny ośrodek tomistów – ołomuniecki klasztor dominikanów – został zamknięty w roku 1950 podczas tzw. „Akcji K”. „Filosofická revue” – czasopismo neotomistów, które było wydawane na światowym poziomie, zostało zlikwidowane. Po roku 1989 widać pewne nieśmiało nawiązania do tomizmu, ale nie mają takiego rozmachu i znaczenia jak w latach 1878–1948.

Wiele informacji o czeskich tomistach znajduje się w pracy pod redakcją Přemysla Dvorskiego (2003)⁶. Jednakże monografia ta koncentruje się jedynie na działalności ołomunieckich dominikanów, a w szczególności na Metodym Habán'iu, najwybitniejszym tomiście cze-

skim. Szczególną uwagę warto zwrócić na artykuł Dvorskiego, który rozprawia się z krytyką Patočki, dotyczącą Międzynarodowej Konferencji Filozofii Tomistycznej, zorganizowanej w Czechach w 1932 roku⁷.

Natomiast niewiele odniesień do tomizmu znajdziemy w opracowaniach monograficznych wybitnego historyka czeskiej myśli filozoficznej Jana Zouhara⁸, ogranicza się on bowiem do hasła *Filozofia katolicka*. Może także dziwić, że w książce Stanislava Starka, poświęconej wielkim osobliwościom w czeskim myśleniu filozoficznym, nie ma ani słowa o tomizmie⁹. Widocznie autor uważa, że ten nurt filozoficzny nie jest charakterystyczny dla filozofii czeskiej. Podobnie jak uczestnicy konferencji „Filozofia w języku czeskim i na ziemiach czeskich”¹⁰, która w dniach 6–7 listopada 2011 roku została zorganizowana przez Czeską Akademię Nauk oraz Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Karola w Pradze. Niestety w zbiorze pokonferencyjnym nie znajdziemy referatów poświęconych tomizmowi.

Słusznie uważa się, że lata dwudzieste i trzydzieste XX wieku były czasem największego rozkwitu czeskiej filozo-

⁴ Tamże, s. 84–96.

⁵ M. Pikhart, *Český novotomismus od vydání encykliky Aeterni patris do 50. let XX. století*, Hradec Králové 2000.

⁶ *Metoděj Habán a český tomismus. K dílu a odkazu olomouckých dominikánů 1. poloviny 20. Století*, red. P. Dvorský, Olomouc 2003.

⁷ P. Dvorský, *Kritika Filosofické tomistické konference v Praze roku 1932 Jana Patočky*, w: *Metoděj Habán a český tomismus...*, dz. cyt., s. 119–125. W dalszej części artykułu przytaczam krytykę i sposób, w jaki neotomiści się z nią rozprawili.

⁸ J. Zouhar, H. Pavlincová, J. Gabriel, *Demokracie je diskuse... Česká filozofie 1918–1938*, Olomouc 2005; J. Zouhar, H. Pavlincová, J. Gabriel, *Česká filozofie v letech protektorátu. Poznámky k tématu*, Brno 2007; J. Zouhar, *Česká filozofie v šedesátých letech. Poznámky k tématu*, Brno 2009.

⁹ S. Stark, *Vybrané osobnosti českého filosofického myšlení*, Plzeň 2001.

¹⁰ Pokłosiem tej konferencji jest monografia: *Hledání české filozofie. Soubor studií*, red. E. Kohák, J. Trnka, Praha 2012.

fi. Dynamizm tego rozwoju nasilił się po odzyskaniu przez Czechosłowację niepodległości w 1918 roku¹¹. Jednakże, podobnie jak w innych krajach Europy, dominującą tendencją był pozytywizm, do tego stopnia, że Jiří Cetl nazwał tę fazę rozwoju czeskiej filozofii epoką Františka Krejčího, ponieważ w tym czasie dominowały jego pozytywistyczne

poglądy¹², a on sam był niekwestionowanym autorytetem filozoficznym¹³. Obok pozytywizmu były jednak jeszcze inne nurty, a wśród nich tomizm. Wydaje się więc, że śmiało można stwierdzić, iż tomizm w historii filozofii czeskiej jak na razie nie doczekał się poświęcenia należytej mu uwagi.

Dwa pokolenia tomistów czeskich¹⁴

Przedstawiciele tomizmu czeskiego można podzielić na dwa pokolenia. Pierwsze związane jest z działalnością na rzecz niepodległości państwa czechosłowackiego; jego aktywność rozpoczyna się od lat osiemdziesiątych XIX wieku. Działalność drugiej generacji przypada na lata 1918-1948. Po 1948 roku działalność tomistów zostaje zakazana i ruch ten przestał się praktycznie rozwijać.

Jednym z pierwszych tomistów był katecheta gimnazjalny Václav Hlavaty, który w 1885 roku wydaje pracę *Rozbor filosofie sv. Tomáše Aquinského*. Stwierdza w niej, że tomizm powinien być podstawą wypracowywania wszelkich wyników badań nauk szczegółowych. Pragnie, aby podporządkowane mu były nauki przyrodnicze oraz tzw. świecka fi-

lozofia. Jest to równoznaczne z pragnieniem, aby poglądy filozoficzne i naukowe były zgodne z nauką Kościoła¹⁵. Warto także nadmienić, że Hlavaty dokonał pierwszego czeskiego tłumaczenia encykliki Leona XIII *Aeterni Patris*, czym przyczynił się do zainteresowania tomizmem w Czechach (i nie tylko).

Innym tomistą jest Josef Pospíšil, profesor seminarium w Brnie, jeden z nielicznych czeskich naukowców, który został zaliczony do składu osobowego Papieskiej Akademii św. Tomasza z Akwinu. Zdaniem C. Głombika jest on prawdziwym pionierem neotomizmu czeskiego¹⁶. Wydał obszerne dzieło *Filosofo podle zásad sv. Tomáše Aquinského*, które składało się z dwóch części i zostało uznane za podręcznik zapoznający

¹¹ C. Głombik, *Tomizm czasów nadziei. Słowiańskie kongresy tomistyczne Praga 1932 - Poznań 1934*, Katowice 1994, s. 133.

¹² J. Cetl, *Český pozitivismus. Příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, Brno 1981, s. 57 i n.

¹³ J. Popelová, *Filosof František Krejčí*, Praha 1946, s. 5 i n.

¹⁴ Ze względu na objętość, jaką zwykle ma artykuł, nie jestem w stanie wspomnieć o wszystkich czeskich neotomistach. Pominiecie kogokolwiek nie było spowodowane brakiem docenienia jego dorobku.

¹⁵ J. Král, *Československá filosofie. Nástin vývoje podle disciplin*, Praha 1937, s. 62 i n.

¹⁶ C. Głombik, *Josef Kratochvíl i neoscholastyka česká (Z lektury „Nad meditacemi věků“)*, „Kwartalnik Filozoficzny” 21 (1993) z. 4, s. 67.

z zasadami filozofii Akwinaty. Pierwsza część tej monografii nosi tytuł *Materiální logika, noetyka a všeobecná metafysika* (1883). Natomiast część druga została wydana w dwóch tomach i nosi tytuł *Kosmologie se zvláštním betelem k moderním vědám přírodním* (1897). Ta obszerna praca została bardzo wysoko oceniona przez międzynarodowe gremia naukowe.

Do grona tomistów, którzy położyli fundament pod ten nurt, należy także włączyć Eugena Kadeřávka, profesora wydziału teologicznego Uniwersytetu Karola w Pradze. Jest on autorem książki pt. *Filosofie křesťanská* (1884), w której tomizm porównuje do niektórych współczesnych sobie nurtów filozoficznych; w pracy tej znajdziemy krytykę filozofii Kanta, Herbarta i Comte'a.

Postacią znaczącą wśród tomistów na Czechach był benedyktyn Pavel Vochoř, autor dwutomowego dzieła *Apologie křesťanství* (1893, 1897). Jego zdaniem tomizm należy łączyć ze studiami nad filozofią współczesną. W 1920 roku opublikował obszerną pracę pt. *Soustava filosofie křesťanské čili aristotelicko-thomistické*. Monografia ta w zamyśle autora miała stanowić trzeci tom *Apologii*, jednak bardzo często była traktowana jako osobne dzieło. Dla Vychodila filozofia chrześcijańska, tożsama z tomizmem, jest jedyną prawdziwą i wieczną filozofią (*philosophia perennis*), która wyjaśnia przyczyny wszystkiego. Filozofia ta różni się od teologii tym, że dochodzi do prawdy na drodze rozumowej, gdy tymczasem teologia opiera się na wierze i prawdach objawionych. Obie te nauki

jednak wzajemnie się dopełniają. Samą filozofię dzieli na teoretyczną, tj. logikę formalną (dialektykę), logikę krytyczną (noetykę), metafizykę oraz „współczesną” tzw. metafizykę właściwą, w której umieszcza: kosmologię, psychologię oraz teologię naturalną. W filozofii wyróżnił także część praktyczną, do której zaliczył filozofię moralności (etykę)¹⁷.

Na przełomie XIX i XX wieku wielu tomistów interesuje szczególnie problem istnienia Boga oraz nieśmiertelności duszy. Dowodem na to są prace P. Vychodila *Důkazy jsoucnosti Boha a dějiny jejích* (1889), E. Kadeřávka *O duši lidské o sobě uvažované* (1882), *O nesmrtelnosti duše* (1889). Generalnie jednak tomiści końca XIX wieku pracowali częściej na niwie dyscyplin praktycznych takich jak: etyka, pedagogika, estetyka, socjologia, historia filozofii, mniej uwagi poświęcając filozofii teoretycznej, w tym i metafizyce.

Do grona tomistów należy także włączyć także Aloisa Hlavinkę, proboszcza na Morawach, który krytykował filozofię promowaną przez prezydenta Masaryka. Wiele miejsca poświęcił potrzebie studiowania filozofii oraz wpływowi studiów filozoficznych na chrześcijaństwo. Mniej znanym tomistą jest Antonín Lenze, proboszcz z Wyszehradu. Jego prace były poświęcone analizie nieśmiertelności duszy oraz treści encyklik Piusa IX¹⁸.

W 1932 roku zorganizowano w Pradze Międzynarodową Konferencję Filozofii Tomistycznej, której celem była popularyzacja tomizmu. Jan Patočka, główny krytyk tej konferencji, uznał jej

¹⁷ Tamże, s. 63.

¹⁸ Tamże, s. 63.

merytoryczny poziom za wysoce niewystarczający¹⁹. Jego zdaniem Habáň próbował zaprezentować najnowsze dokonania filozofii przy całkowitej nieznanomości rzeczy²⁰. Podobnie skrytykował wystąpienia J. Beneša, J. Matochy, A. Pevelky, A. Kříže, J. Konečného, J. Hrubana, J. Urbana oraz E. Soukupa. Uznanie należało się zdaniem Patočki wyłącznie gościom zagranicznym: Innocentemu Bocheńskiemu, Erichowi Przywarze, Rene Kremerowi, Kazimierzowi Kowalskiemu. Całkowicie odmiennej, wysokiej oceny konferencji dokonali jej zagraniczni uczestnicy²¹.

Z polskiego „Przeglądu Katolickiego”, wydanego po wspomnianym kongresie, dowiadujemy się, że podczas obrad dochodziło do konfrontacji ateizmu z chrześcijaństwem²². Warto przy tym zauważyć, że kontakty między tomistami czeskimi i polskimi były w tamtym okresie bardzo ożywione; czescy filozofowie uczestniczyli w Trzecim Polskim Zjeździe Filozoficznym w Krakowie w 1936 roku oraz w Międzynarodowym Kongresie Tomistycznym w Poznaniu w 1934 roku, podobnie jak Polacy we wspomnianych kongresach w Pradze w latach 1932 i 1934.

Tomieści ołomunieccy

Prężny ośrodek tomistyczny w Czechach powstał w Ołomuńcu pod kierunkiem tamtejszych dominikanów. Najwybitniejszym z nich był Metoděj Habáň, stanowiący jakby symbol czeskiego tomizmu i neoscholastyki²³. Z jego inicjatywy w latach dwudziestych XX wieku powstaje kwartalnik „Filosofická revue”, który ukazuje się do roku 1948²⁴.

Pierwszy numer, który wyszedł w 1929 roku, rozpoczynał się artykułem

M. Habáňa *Radost z pravdy*, w którym autor omawiał przedmiot filozofii według tomizmu. Redaktor pragnął, aby filozofia powróciła do metafizycznego rdzenia, licząc się z duchową częścią egzystencji człowieka²⁵. Inny tomista, także ołomuniecki dominikanin, Emilian Soukup, na łamach tego samego numeru, w artykule *Nová synthesa* zauważał, że filozofia św. Tomasza jest wykorzystywana przez niektórych do potwier-

¹⁹ J. Patočka, *Mezinárodní filosofické konference tomistické*, „Česká mysl” 28 (1932) nr 5, s. 319-320, 372-373; P. Dvorský, *Kritika filosofické...*, dz. cyt., s. 119.

²⁰ J. Patočka, *Teologie a filosofie*, „Česká mysl” 25 (1929) nr 2, s. 138-143. Być może z powodu tej krytyki na VIII Międzynarodowym Kongresie Filozoficznym, który był zorganizowany przez Uniwersytet Karola w Pradze w 1934 roku, w sekcji „Religia a filozofia” nie wziął udziału żaden tomista czeski; niejako za nich wypowiadali się filozofowie z Polski – E. Przywara oraz I. M. Bocheński.

²¹ C. Głombik, *Tomizm czasów nadziei...*, dz. cyt., s. 115-131.

²² Rolita, *Kłęska niewiernych na kongresie międzynarodowym filozofów w Pradze*, „Przegląd Katolicki” 63 (1934) nr 40.

²³ K. Floss, *Metoděj Habáň (1899-1984) a tomismus*, w: *Metoděj Habáň...*, dz. cyt., s. 7.

²⁴ Redaktorem naczelnym był Habáň; przejściowo w latach 1939-1940 funkcję redaktora pełnił Jiří Maria Veselý.

²⁵ M. Habáň, *Radost z pravdy*, „Filosofická revue” 1 (1929) nr 1, s. 1-6.

dzenia też niezgodnych z myślą Akwiny²⁶.

„Filosofická revue” podjęła też misję popularyzowania filozofii tomistycznej, co deklarowano w numerze drugim, w artykule redakcyjnym pt. *Co chceme?* Czasopismo stawiało sobie za cel zgłębianie i upowszechnianie tomizmu w przekonaniu, że powinien on stanowić istotny składnik życia intelektualnego Czechosłowacji. W tym celu na łamach „Filosofické revue” ukazywały się przekłady znanych filozofów zachodnich, np. w latach 1931 i 1932 ukazało się w odcinkach dzieło J. Maritaina pt. *Art et scholastique*²⁷. Ponadto pismo dosyć obszernie informowało o wydarzeniach związanych z filozofią katolicką. Zdaniem C. Głombika najlepiej wypadł dział recenzji, w którym omawiano dzieła autorów światowej sławy²⁸.

Kwartalnik obrał sobie za cel integrację środowiska tomistów, filozofów katolickich oraz czeskich teologów i skupienie ich wokół ołomunieckich dominikanów, choć zdawano sobie sprawę, że dokonanie analizy dorobku św. Tomasza jest przedsięwzięciem zakrojonym na dziesięciolecie²⁹. Kwartalnik reagował też na bieżąco na najnowsze tendencje w filozofii oraz na wydarzenia mające wpływ na myśl tomistyczną³⁰.

W latach 1929–1948 ukazało się 16 roczników, a na jego łamach publikowali czescy uczeni: E. Soukupa, B. Skácela, A. Pavelky i H. Podoláka, ale

również zagraniczni filozofowie i teologowie: M. S. Gillet, I. M. Bocheński, H. Boškovic, R. Jolivet. Spektrum tematów poruszanych w kwartalniku było bardzo szerokie. Omawiano problemy, które wpisywały się w zagadnienia: estetyki, logiki, psychologii, socjologii, religioznawstwa, pedagogiki i historii sztuki. Najwięcej artykułów opublikował jej założyciel i redaktor M. Habáň³¹.

Nie jest to jedyny periodyk filozoficzny, na którego łamach był popularyzowany tomizm. Do tego grona należy zaliczyć także inne czasopisma, które zostały założone pod koniec XIX wieku: „Vlasti” (1884), „Vychovatel” (1885), „Alethei” (1897), „Museu” (1866), „Obzor” (1878). Nie miały one jednak takiego znaczenia i poziomu jak „Filosofická revue”.

Metoděj Habáň pojmował tomizm jako filozofię, która doprowadza człowieka do prawdy oraz ostatecznych przyczyn wszystkiego. Był przeciwnikiem pozytywizmu, których w latach dwudziestych zaznaczał swoją obecność w filozofii czeskiej z wielką siłą. Habáň uznawał pozytywizm za kierunek, który nie prowadzi do poznania prawdy, ponieważ odrzuca transcendencję, a to właśnie byt duchowy – Bóg jest źródłem poznania prawdy, gdyż oświeca nią człowieka, tymczasem pozytywizm prowadzi człowieka do poznania bardzo powierzchownego, ponadto nurt ten jest odpowiedzialny za relatywizowanie ocen

²⁶ E. Soukup, *Nová synthesa*, tamże, s. 68–70.

²⁷ J. Maritain, *Umění a scholastika*, przeł. V. Renč, „Filosofická revue” 5 (1933) nr 5.

²⁸ C. Głombik, *Tomizm...*, dz. cyt., s. 117.

²⁹ *Co chceme?*, „Filosofická revue” 1 (1929) nr 2, s. 2.

³⁰ C. Głombik, *Tomizm...*, dz. cyt., s. 119–123.

³¹ <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/casop.html> (dostęp: 17 maja 2015).

moralnych³². Krytykował Františka Krejčího, pisząc, że jego etyka nie prowadzi człowieka na wyższy poziom duchowego rozwoju, gdyż pozytywiści stracili z oczu najważniejszy cel: sens ludzkiego życia, którym jest Bóg.

Habáň często też wytykał błędy samym tomistom odnośnie do ich rozumienia tomizmu, np. nie zgadzał się z tezami Františka Drtiny w pośmiertnym wydaniu jego *Uvod do filosofie* (1929). Niektóre dyskusje przybrały szerszy zasięg, np. spór między Habánem a Krejčím o rozumienie tomizmu rozpoczęła się na łamach „Filosofická revue”

i „Česká mysl”, po czym włączyła się do niej protestancka „Křesťanská revue”, na łamach wyrażono tezę, iż tomizm powstał po to, aby chronić scholastykę³³. Habáň, odpowiadając na te zarzuty, podkreślił, że różnica między teologią a filozofią tomistyczną jest zasadnicza. Teologia jako nauka w centrum swych zainteresowań stawia Boga oraz prawdę, widzianych oczami wiary. Natomiast filozofia tomistyczna, badając rzeczywistość, korzysta z metody rozumowej, ma bowiem swój własny przedmiot badań oraz metodę³⁴.

Teoria wychowania jako ilustracja problematyki podejmowanej przez tomistów czeskich

Analizując czeską pedagogikę od końca XIX wieku do 1948 roku, można zauważyć, że opierała się ona przede wszystkim na koncepcjach Komeńskiego oraz Herbarta. Natomiast nauczanie św. Tomasza jest rzadko przywoływane w kontekście wychowania³⁵. Najmocniej z tomizmem wiąże się Josef Šauer, który jest autorem prac: *Paedagogika, Paedagogická cesta po Švýcarsku, Obecné vychovatelství, Stručné vychovatelství a vyučovateltví*. W latach 1899-1909 redagował czasopismo „Rodinné vychování”. Choć posiadał wykształcenie teologiczne, uważał siebie za wychowawcę i pedagoga. W młodości

zapoznał się z filozofią Herbarta, ale później krytykował ją za suchy racjonalizm. Swoje uwagi zgłaszał także w stosunku do koncepcji wychowania Rousseau. Doceniał natomiast twórczość pedagogiczną Pestalozziego oraz Komeńskiego. Wychowanie Šauer rozumiał jako proces tworzenia w osobowości człowieka nawyków kulturowych, intelektualnych, a przede wszystkim moralno-religijnych, które stanowią najważniejszą część tej osobowości. Jego zdaniem wychowanie religijne powinno stanowić główną część pracy nad wychowaniem. W tym celu bardzo pomocny może okazać się kato-

³² J. Zouhar, H. Pavlincová, J. Gabriel, *Demokracie je diskuse... Česká filozofie 1918-1938*, Olomouc 2005, s. 132-135.

³³ „Křesťanská revue” 2 (1928/1929) nr 6, s. 182-184.

³⁴ M. Habáň, *Křesťanská revue a katolické filosofii* (2), „Filosofická revue” 1 (1929) nr 2, s. 94-96.

³⁵ W czeskiej pedagogice tego okresu pojawia się wiele znaczących nazwisk: Josef Durdik, Petr Durdik, Jan Lepař, Gustav Lindner, Franišek Čupr, František Květ, Samuel Ormis. Teoria wychowania żadnego z nich nie została opracowana na fundamencie myśli św. Tomasza z Akwinu.

licyzm. Z tego też powodu opowiadał się za tomistyczną teorią wychowania, której fundament zawarł w pracy *Paedagogika*³⁶. Jedną z prawidłowości wychowania jest zdaniem autora poczucie prawdy. Człowiek powinien dążyć do prawdy nie tylko w sensie logicznym, ale przede wszystkim moralnym i religijnym. W moralności człowiek ma się kierować: sprawiedliwością, obowiązkiem, miłosierdziem i prawem. Rozum bowiem jest w stanie pomóc człowiekowi w rozróżnieniu tego, co jest dobre i złe. Moralność człowieka ma również wpływ na wolę i duchową stronę życia. Posiadanie natomiast prawdy religijnej powoduje, że człowiek doznaje poczucia szczęśliwości³⁷.

Josef Kratochvíl, uczony z Uniwersytetu Karola w Pradze, jest kolejnym przedstawicielem czeskiego tomizmu, choć filozofię woli określać jako chrześcijański neoidealizm. Studiował na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie, na Uniwersytecie Karola w Pradze oraz w Paryżu. Od 1927 roku pracował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Karola, a zajmował dziejami filozofii. W latach 1911-1932 czterokrotnie została wydana jego obszerna książka *Uvod do filosofie*. Swoimi pracami starał się reha-

bilitować filozofię katolicką w świadomości Czechów³⁸. Źródłem wartości w procesie wychowania była bowiem dla niego religia katolicka i jej nauka społeczna³⁹. Ponadto tych wartości poszukiwał w filozofii średniowiecznej, dlatego chciał kulturze czeskiej przybliżyć myśl filozoficzną wieków średnich. Badacz jego życia i spuścizny, Jiří Gabriel, uważa, że ten czeski uczony starał się jako historyk filozofii upowszechnić w świadomości Czechów chrześcijańską kulturę filozoficzną⁴⁰. Na uznanie w tym kontekście zasługują jego prace: *Věda a vira ve filosofii středního věku* (1914), *Filosofie středního věku. Nástin filosofických meditací středověkých* (1924), *Přehledné dějiny filosofie* (1924), *Problém mystické intuice ve filosofii středního věku* (1925), *Meditace věků. Dějiny vý filosofického myšlení, t. 2: Filosofie středního věku* (1929). W pracach tych stawiał tezę o kulturotwórczej roli filozofii średniowiecznej. Warto podkreślić, że cieszyły się one popularnością nawet w okresie, gdy komuniści przejęli władzę w Czechosłowacji.

Kratochvíl głosił, że między wiarą a wiedzą istnieje nierozzerwalna więź. Sens życia człowieka nabiera pełnego znaczenia, gdy zespolony jest z Bogiem⁴¹.

³⁶ J. Šauer, *Paedagogika*, Praha 1897, s. 10-182. Wychowaniu fizycznemu autor poświęcił mało miejsca. Informacje w niniejszej monografii, dotyczące fizycznej sfery wychowania, znajdują się na stronach 307-326.

³⁷ Tamże, s. 60 i n.

³⁸ Czechy od wybuchu powstania husyckiego w 1419 roku do 1620 roku były zasadniczo krajem protestanckim. Po przegranej bitwie pod Białą Górą (1620) stają się pod panowaniem Habsburgów krajem katolickim. Austriaccy Habsburgowie rządili w Czechach aż do roku 1918 i w okresie swego panowania starali się zwalczać protestantyzm, a przy okazji także czeską kulturę. W świadomości Czechów katolicyzm kojarzony był z obcą władzą i niszczeniem kultury czeskiej.

³⁹ Swoje artykuły, których część odnosiła się do tematyki wychowania, publikował w periodyku „Vychovatelské listy”.

⁴⁰ J. Gabriel, *Několik poznámek k filozofii Josefa Kratochvíla*, w: *Nad meditací věků. Sborník k 110. výročí narození Josefa Kratochvíla*, red. A. Fickerová, Brno 1992, s. 32-37.

Jego wywody filozoficzne charakteryzowały się jasnością, ale od czytelnika wymagał dużej wiedzy filozoficznej. W swym tomizmie nawiązywał także do neoidealizmu (nurtu rozwijanego przez czeskich filozofów po śmierci Hegla), który dla niego stał się pewną częścią tomizmu. C. Głombik uważa, że ten neoidealizm był dla Kratochvila, obok tomizmu i neoscholastyki, nurtem filozoficznym, z którego czerpał inspirację swojej filozofii, za pomocą której starał się „przeniknąć materię i wniknąć w ducha, by przekroczyć granicę, jaka dzieli świat realny i idealny”⁴². W swych pracach ukazywał związek między nauką a wiarą, kulturą a religią, prawdą a dobrem, badaniem naukowym a intuicją sztuki, filozofią starą a nową⁴³.

Do grona czeskich tomistów można także zaliczyć: Karela Statečný’ego, Adolfa Špaldáka, Josefa Novotný’ego, Jana Konečný’ego, Josefa Šmejkalá, Josefa Vrchovecký’ego, Cířila Jeřa oraz Frantiřka Kordaça. Byli to filozofowie i teologowie, którzy byli zwiřzani z Kořciołem katolickim. Obok nich działają na niwie naukowej takře tzw. protestanczy tomiřci, którzy sami woleli być okreřłani mianem neoscholastyków (poniewař Luter spalił dzieła řw. Tomasza, bęďące w wyrařnej opozycji do wykładni wiary protestanckiej). Do tego grona naleřy zaliczyć: Jana Kvaçalę, Jana Lajçiáka, Josefa Hromádkę, Frantiřka Linharta, Stanislava Čapka, Emanuela Řáďla oraz Samuela Osuskiego.

Zakończenie

Dokonania czeskich tomistów na tle filozofii czeskiej sř niebagatelne: zorganizowali Mięďzynarodowř Konferencję Filozofii Tomistycznej, założyli periodyk „Filosofická revue”, który był wydawany na wysokim poziomie, a na jego łamach publikował m.in. Maritain, Husserl, Patočka, toczyli dyskusje o najnowszych nurtach filozoficznych oraz recenzowali prace filozoficzne z całego řwiata. Na uwagę zasługuje teř wielka aktywnoř pisarska tomistów: ukazało się bardzo du-

řo podręczników, monografii rozpraw i artykułów.

Nie wszystkie cele, jakie stawiali przed sobą tomiřci czescy, udało się osiągnąć, jednakře udało się uporządkować relacje mięďzy wiarę a naukę do tego stopnia, ře tomizm na Czechach stał się takře pewnym wzorem rzetelnoři metodologicznej. Trudno więć zgodzić się ze stwierdzeniem Milana Otáhalá, Petra Pitharta oraz Petra Příhody, jakoby na przełomie XIX i XX wieku w ogóle nie uprawiano na Czechach filozofii⁴⁴.

⁴¹ Bardzo dokładnie jego myřl została przedstawiona w monografii *Nad meditacími věků...*, dz. cyt.

⁴² C. Głombik, *Josef Kratochvíl...*, dz. cyt., s. 73.

⁴³ Jego prace na te tematy to: *Dneřní otřzky filosofické* (1908), *Časové úvahy filosofické* (1913), *Otřzky a problémy* (1921), *Filosofické essaye, přispěvky k filosofii českéo novoidealismu* (1921), *Filosofické essaye* (1927).

⁴⁴ Podiven, *Čeři v dějinách nové doby*, Praha 1991, s. 208-211. Autorzy wydali niniejszř pozycję pod pseudonimem Podiven. Ich twierdzenia na temat filozofii można usprawiedliwić tym, ře řaden z nich nie jest filozofem.

Czech Thomism in the Years 1879-1948

Keywords: Czech philosophy, Neo-Thomism, scholastic, St. Thomas Aquinas, Thomism

The article begins from the state of research on the history of Thomistic philosophy to the Czech Republic. It discusses the most important figures of the Czech Thomism in 1897-1948 taking them in two generations of scholars. The particular attention is devoted to the Thomist environment Dominican Order from Olomouc who were publishing quarterly *Filosofická revue* in 1929-1948. As an example of the work of Czech Thomists author discusses an issue connected with the philosophical and theological aspects of upbringing the man.

The achievements of Czech Thomists compared with whole Czech philosophy in author's opinion is considerable: they

organized International Conference of Thomistic Philosophy, they founded a magazine which was up to the global mark and published in it among others Maritain, Husserl, Patočka, they discussed about the latest philosophical currents and they reviewed philosophical dissertations from whole world. Czech Thomists' writer activity also is very important: they published a lot of textbooks, monographs, dissertations and articles. Not all aims of Czech philosophers realized but they ordered relationships between faith and science. It was the reason treating Thomism in Republic Czech as a methodological thoroughness paragon.